

YƏHYA ŞEYDA (1925 - 2011)

Güney Azərbaycandan olan yazar, araşdırmaçı Yəhya Şeyda 1925-ci ildə Təbriz şəhərində anadan olmuşdur. Mənbələrin çoxunda onun doğum tarixi kimi 1924-cü il göstərilib. 1991-ci ilin mart ayının 8-də nəşr olunan «Ədəbiyyat» qəzeti 10-cu sayında Yəhya Şeydanın 1969-cu ilin 27 noyabrında yazdığı kiçik tərcüməyi-hal olduğu kimi verilib: «Mən Yəhya Şeyda Həsən oğlu 1303-cü il (1925) Hicri ildə möhtəşəm Təbriz diyarında anadan olmuşam. Mütəvəssitə (orta) və ali təhsilati «Honarestan» və «Ədəb» mədrəsələrində əldə etmişəm və ruznamələrdə (qəzetlərdə) «sərdəbir»lik (baş redaktor) vəzifələrində çalışmışam və indi gündəlik «Foruq-e azadı»nın azəri səhifəsinin redaktoru ünvanında çalışıram. Mən türk, fars, ərəb və alman dillərilə tanışam və bu dillərdə əsərlər yaratmışam. İndiyədək 12 cild fars dilində və 17 cild türk dilində əsərlərim çap olunmuşdur. Son əsərimin adı «Bayatilar» və 2 cild antologiyadır ki, «Ədəbiyyat ocağı» adı alıb. İndi iki kitabım çapa hazırlanıb: «Şəbətərli Möcüzün yayılmamış əsərləri» və «Molla Veli Vidadiñin divanı»dır. «Qorxu Səfər» də əlimdə işlədiyim bir kitabdır ki, irfan mayası vardır. Təbriz, Yəhya Şeyda. 27.11.69.»

Yəhya Şeydanın Azərbaycanın hər iki tərəfində oxunan və məşhur olan «Odalar vətəni», «Mirzə Əli Möcüz», «Ödlü sözlər», «Sejim Qulu», «On cüvə», «Şəhriyar», «Biricanın ürək sözü» və s. kimi kitablарını göstərmək olar. «Ədəbiyyat ocağı» adlanan ikicildlik kitabında müasir Cənubi Azərbaycan şairlərinin şəkili, bibliografiya və əsərlərdən nümunələr toplanmışdır. Yəhya Şeyda uzun müddət Azərbaycan ədəbiyyatı sahəsində fasiləsiz çalışan və hərtərəfli yaradıcılığa malik bir şəxsiyyət kimi tanınmışdır. Azərbaycan və fars dillərində yazıb-yaratmışdır.

Çox kiçik yaşılarından (15 yaş) şeir yazmağa başlayan Yəhya Şeydanın ilk yaradıcılıq illeri İngilizi Demokratik Hərəkat dövründə düşmüşdür. Həmin dövrdə Təbrizdə mütərəqqi qəzətlər fəaliyyət göstərirdi. Onun şeirləri bu qəzətlərin hamisində çap olunmuşdur. Əsərlərində İngilizi Hərəkatı ürkədən tərənnüm edən şair Təbriz şəhərində yaranan «Şairler məclisi»nin həm təşkilatçılarından, həm də feal üzvlərindən olmuşdur.

1946-ci ildə İngilizi Demokratik Hərəkat qanlı sonluqla bitdi. Tehran qoşunları Təbriz şəhərini tutdu. Bundan sonra Yəhya Şeydanın xəbər olmamışdır. Müəyyən zaman fasiləsindən sonra «Radio Azərbadiqan»da əməkdaşlıq etmişdir. Tərcüməyi-halından 60-ci illerin axırlarında qəzətdə redaktor olması haqqında məlumat alırıq. Tehranda nəşr olunan «Varlıq» aylıq ədəbi-bədii, elmi jurnalının yeddinci sayının (1980) xəbərlər bölməsində Azərbaycan dilində çapa buraxılan Əli Nəzminin «Sijimqulu» və Əli Əkbər Həddadin «Ödlü sözlər» kitablarının toplayanının Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli tədqiqatçısı Yəhya Şeyda olması barədə məlumat verilmişdir.

Yəhya Şeyda Güney Azərbaycanda anadilli ədəbiyatın inkişafında rolü olan bir sənətkardır. Gənc soydaşlarımıza dilimizin və ədəbiyyatımızın mənimsədilməsində, müxtəlif ədəbi topluların tərtibi, məcmuələrin, qəzətlərin nəşrində böyük əməyi vardır. Onun yaradıcılığı Şimali Azərbaycanda ardıcıl olaraq diqqətdə saxlanılır. 2011-ci ildə Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin Yəhya Şeydaya həsr etdiyi tədbirdə Güney Azərbaycan bölməsinin rəhbəri Sayman Aruz onu vahid Azərbaycan ədəbiyyatının nümayəndəsi kimi təqdim etmişdir.

Y.Şeyda onillər ərzində yaradıcı nəsillərə təsir edib, onların milli duygularının oyanmasına, inkişafında rol oynayıb, onları ana dilində yazıb-yaratmağa sövq edib. Yaradıcı insan, bacarıqlı ədəbiyyatşunas ki-

mi hörmətlə xatırlanan Yəhya Həsən oğlu Şeyda Vətonunu qəlbdən sevən, inqilabçı bir ailənin övladı olmuşdur. Atası Həsən Yüzbaşı Məşrutə İngilabinin mücahidlərindən olub. Cənubda milli ruhu ardıcıl olaraq söndürməyə çalışanlar Y.Şeydanın iradəsinin qira bilməyib. Əksinə, ana dilində məktəbi olmayan soydaşlarına hərtərəfli kömək etmiş, xalqın maariflənməsi və ana dilinə məhəbbətlə köklənməsi üçün onlara dəstək vermiş, yaradıcı gəncliyə milli təəssübkeşliyi aşılıyaraq soy-köklərinə sahib çıxmalarını tövsiyə etmişdir. Onun yaradıcılığında bu idəya 21 Azər hərəkatından sonra daha da güclənmişdir. Azəri olmasına baxmayaq, əsərləri Tehranda belə kütləvi surətdə nəşr olunub. Özünü fars rejiminə qəbul etdirmeyi bacaran Y.Şeydanın ədəbi irsi və ədəbi-nəzəri biliklərinin elmi və ədəbi mühitdə öz yeri var. Onun şair kimi yazdığı əsərlər də, ədəbiyyatşunas kimi yazdığı məqalələr də ardıcıl olaraq mətbuatda çap olunub. «Mədhi azadi» («Azadlıq besiyi») qəzeti redaksiyasında şöbə müdürü və Azərbaycan dilində buraxılan səhifələrin redaktoru olduğu müddətdə həm özünün, həm də yara-

mərdliyi kimi qiymətləndirir. Şair istiqlal uğrunda mübarizəyə qalxaraq ya azadlığa qovuşmaq, ya da ölməyi qəbul etməyi hər bir soydaşının borcu hesab edir:

Yeyib peysər yoğunlatdı, bizi etdi gəda, millet.

Nədən bəs qorxursan təhdiddən, ya ki ölümən sən, Ölüm bir dəfə yazmışdır sənə kilki-qəza millət. Məsəldir ki, deyirlər, ya ölüm, ya almaq istiqlal Bu əhdə bəs niyə etməzmisən indi vəfa, millət! İngilabin qanlı sonucu şairi ümidsizliyə sövq etmir.

O, gələcəyə inanır. İnanır ki, zamanla xalq gücünü top-parlayacaq, «zalimə» öz gücünü göstərəcək və «məz-lumların ahi» yerde qalmayacaq. «Ağlama» şeirində xalqının sonunu «türfə gülüstan» içində görür. Xalqına səbr dileyen Şeyda bu vəziyyəti «gülün vüsəlindən dad çəkən bülbülin fəğanına» bənzədir.

Bülbüli-şeyda kimi, ey dil, sən hər an ağlama, Məskənin axır olar türfə gülüstan, ağlama. Ciddü cəhd ilə olar vəsl-gülə bülbüllü çata, Cəbr qıl, cövrü cəfayi-xarə pünhan, ağlama.

Xalq xoşbəxtliyi əldə etmək üçün onun cəfasına dözməlidir. Vaxt gələcək ki, «solğun ürəklər şad ola-caq». Məzəlumun üzünü güldürəcək dəhşətli үşyanlar hələ qabaqdadır. O, naləni, ümidsizliyi azəri qardaşlarına yaraşdırır. Qəmginlik, dərd çəkmək heç nə vəd etmir. Hər an ağlamaqdansa, mübariz bir vətəndaş kimi mətanət göstərməyi tövsiyə edir.

Azəri övladına heç vaxt yaraşmaz ağlamaq, Baxgilən dünya gülür, ol sən də xəndan, ağlama. İndi Şeydanın budur yalnız təmənnası bu gün, Bülbüli-şeyda kimi, ey dil, sən hər an ağlama.

1945-46-ci illerdə Cənubda bir-birinin arda baş verən hadisələr: ingilis, sovet qoşunlarının orada yerləşdirilməsi, SSRİ ilə Almaniya arasında müharibənin sovetin xeyrinə irəliləməsi və s. məsələlər Y.Şeydanın yaradıcılığında bu və ya digər şəkildə öz əksini tapırırdı. Şimali Azərbaycanın həsrətiyle yaşayan şair oraya göndərilən nümayəndə heyətinin fəaliyyətini alqışlayır, iki parçaya ayrılmış soydaşlarının görüşməsinə inana bilmir. Bu vüsəl onun üçün müqəddəsdir. «Vüsal» şeirində bunu yarı zəfərdən gəlmış birinin sevinci ilə müqayisə edir, bəxt güzgüsnə gərsənən vüsəlin hüsnüne bənzədir.

Allaha şükür edərəm indi vüsəlin görçək, Necə gəldin özün hicrinlə ey yarı-şimal. Gecə-gündüz sənin hicranına qan-yaş tökdüm, Səni görməkliyi könlümde edirdim amal. Bu ümidi ilə məğər vəsl çatıb bir-birimiz, Əl-ələ vermegilen rahət ola fikrү xəyal.

Şairin fikrincə, Vətənə bu gəlişdən nurlandı və bu nur onu daha da işıqlandırdı. Bu gözəlliye zaval gəlməməsini təmənna edən şair Şimaldan gələn qədəmlərin torpağa dəyməsinə qıymır. Yeri göz üstə olan bu vüsəli xudavəndi-təalin hədiyyəsi hesab edir və özünə, xalqına gözaydınligi verir:

Gözüm aydın bu vüsələ ki, Xəzərdən gəldin, Çəkmənin gerdin alım mən sənin, ey səhri-hilal. Gəldi təşviqə sevinç dedi: Şeyda, indi, Ayrılıq qollarını rəhm eləyib boy numa sal.

«Hitlerin növhəsi» şeirində Qızıl Ordunun Berlinə qədər getməsinə, qələbələrinə sevinir. Bu sevincin altında bir inam, başqa bir duygu var.

Qızıl Ordu tutub üz Berlinə, şadan gəliri, Etdiyim zülmələrə ədlilə divan gəliri.

Şair sanki bu ordunun onların dərdində çarə olacağına inanır. «Qoşunum» deyə Qızıl Ordunu özünükü-ləşdirən şair hələ də romantik hissələrin içərisindədir, çarizmin öz mənfəətini hər şeydən üstün tutmasını görə bilmir. İnanır ki, həmin ordu Şimali və Cənubi Azərbaycanı da birləşdirəcək.

Qızıl Ordu elədi sən ilə çox ərsəni təng, Qoşunum parçalanıb ölkəye hər an gəliri, Qızıl Ordu tutub üz Berlinə, şadan gəliri.

Faşizmin dünyaya meydan oxumasına etiraz edən şair «Şanlı qüvvə» şeirində də bu məsələyə bir daha qayıdır. Müsəlmanların «zülm ejdəri» adlandırdığı faşizmin Sovet qoşunları tərəfindən məhv edilməsi belə insanlara ruhi arxayınlıq getirir. Berlinin alınması, faşistlərin məhv edilməsini bir ifixar, zülm evinin yixılması kimi qiymətləndirir. Zakirin «Keçdi növbəti-ziməstan» şeirinin məzmununu xatırladan bu şeirdə faşizmin bərqərar olmasına xəzanla, məhv olmasını fəlli-nobaharla əlaqələndirir. Bu təsvirdə gözəl sonluğu çəməndə qızıl gülən açması ilə müqayisə edir.

Çalışdı nəslini kəsdi faşistlərin yerdən, Alındı Berlin o gün xalqa ifixar oldu.

Alındı Berlin, o gündə yixıldı zülmün evi, Faşizmin dəstəsi məhv oldu, tar-mar oldu.

Onun Vətəninə olan «Ürək sözləri» bir aşiqin ürək sözlərindən də romantikdir. Vətənə olan sevgisini Yusif və Züleyxa arasındakı məhəbbətlə müqayisə edən şair ona olan sədaqətinin əbədiliyinə inanır.

(Davamı var)

**Sakiba Ələsgərova
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru,
dosent, Əməkdar müəllim.**